

Jouko Narkilahti

Ruotusotilaan jäljillä -torppaa unohtamatta

Pohjois-Pohjanmaan ruotusotilaita ja sotilastorppia v. 1733 - 1867

*Pojat,
jos niin tarvitaan,
seuratkaa isänne jälkiä!*

Sotasaalisriihossa Suomussalmella v. 1940

M. A. Junttila

Jouko Narkilahti

Ruotusotilaan jäljillä

Torppaa unohtamatta

Pohjois-Pohjanmaan
ruotusotilaita ja sotilastorppia
v. 1733 – 1867

© 2016 Jouko Narkilahti

Taitto: Jouko Narkilahti.

Kuvat: Tekijän, ellei toisin ole mainittu.

Kansi: Trikkikuva, tausta Viitin sotilastorpan pellonkumpu, Oravaisten museoalueen sotilastorppa (kuva: Ilpo Kojola) ja Oravaisten historiallisen seuran sotilas Koljonvirran taistelunäytöksestä v. 2007 (kuva: Ilpo Kojola).

Kustantaja: BoD™ – Books on Demand, Helsinki, Suomi.

Valmistaja: Books on Demand GmbH, Norderstedt, Saksa.

Ensimmäinen painos.

ISBN: 978-952-330-709-4

SISÄLLYSLUETTELO

ALKUSANAT	9
JOHDANTO	11
RUOTUJAKOJÄRJESTELMÄ	15
Taustaa	15
Ruotujako eri aikoina.....	17
Alkuperäinen ruotujako v. 1733 – 1805.....	17
Tarkistettu ruotujako v. 1805 – 1809.....	18
Knihtikontrahdin ruotujako v. 1790 – 1809.....	18
Krimin sodan ruotujako v. 1854 – 1867	21
Numerointitapoja	22
Ruotu.....	23
Ruotusotilaat	25
Yleistä	25
Sotilaat.....	26
Joukko-osastot.....	39
Keskeiset komennukset.....	45
Sotilastorpat.....	55
Yleistä	55
Rakennukset, pellot ja niityt.....	57
Rakennusten kunto.....	62
Torppien rakentamisen haasteita	64
Lisää asumisoloista muista asiakirjoista.....	65
Rakennustekniikkaa.....	68
Torppien etsimisestä	72
Ruotusotilaat ja -torpat siviiliaikana.....	78
Kokonaisuuden arviointia.....	80

RUOTULUETTELOT	83
Alkuperäinen ruotujako	84
Pyhäjoen komppanian sotilastorpat.....	84
Saloisten ja Siikajoen ruodut.....	88
Saloisten ja Siikajoen sotilastorppien sijainti	140
Kemin komppanian sotilastorpat.....	141
Kemijärven ruodut	145
Kemijärven sotilastorppien sijainti.....	149
Tarkistettu ruotujako	151
Saloisten ruodut.....	151
Saloisten kohdistamattomia sotilaita	168
Saloisten uusien sotilastorppien sijainti	169
Siikajoen ruodut	170
Knihtikontrahdin ruotujako	172
Kemijärven ja Kuolajärven ruodut	173
Kemi- ja Kuolajärven kohdistamattomia sotilaita	181
Kuusamon ruodut.....	181
Kuusamon kohdistamattomia sotilaita.....	194
Kuusamon sotilastorppien sijainti.....	196
Krimin sodan ruotujako	198
Saloisten ruodut.....	198
Saloisten kohdistamattomia sotilaita	212
Kemijärven ruodut	214
 OMA SOTILASTORPPA	221
Historia	221
Ruotsinvallan aika v. 1733 – 1809.....	221
Autonomian aika v. 1809 – 1917.....	233
Itsenäisyyden aika v. 1917 –	236
Torpan tulo sukumme omistukseen.....	239
Museo-Matti	243
Torpan rakennuksia.....	247
Metalliesineiden jäljillä.....	254
Torppa osana kyläyhteisöä	262
Myllyperä-Perukan alkuaajoista	262
Mylly eli Myllylä.....	263
Peltolanmäki	272
Ketola	273

Kortesaari	273
Lintta.....	273
Haapakangas I. Lehtiranta	274
Jalonmaa	277
Maijala	278
Myllyperä-Perukan tiet	279
LOPPUMIETTEITÄ	281
LIITTEET	287
Kuninkaallinen Oulun kevyt jalkaväkirykmentti	287
Suomen sotaan nimetty nostoväki.....	288
Sotilaspalvelukseen kelpaavia irtolaisia.....	292
LÄHTEET	297
Kirjallisuusluettelo.....	297
Sähköiset tietokannat.....	299
Sotilasrullien koodit.....	299
Arkistot	301
Sotilashenkilöhakemisto	302
Lähdeviitteet.....	310

ALKUSANAT

Edessänne on kahdenkymmenen vuoden vähittäisen selvitystyön tulos. Alettuani tutkimaan aikanaan oman sotilastorpan asukkaita tarkoitukseni oli saada vain yleiskuva siitä, ketä siellä on aikojen kuluessa asunut. Tietojen karttuessa kysymyksiä alkoi herätä yhä useammin ja vähitellen tuli tarve saada enemmän lisätietoa. Samoja asiakirjoja piti selata uudelleen ja uudelleen, koska alussa ei tullut mieleenkään, että niitä olisi pitänyt tarkastella perusteellisemmin ja laittaa lähteet huolella ylös. Myös aineiston runsaus yllätti täysin. Arkiston kätköistä on mahdollista tehdä merkittäviäkin löytöjä, kunhan vaan osaa ja jaksaa kaivaa ne sieltä esiin.

Aluksi työvälineinä oli pelkkä kynä ja vihko. Myöhemmin tuli mahdolliseksi käyttää nykyaikaisempia välineitä, jotka tekivät työstä tehokkaampaa. Tietoa alkoi kertyä moneen paikkaan ja vähitellen kypsyi ajatus niiden siirtämisestä yhtenäiseen pakettiin. Vasta vuosi sitten syksyllä kokonaisuus valkeni ja tämä kirjaprojekti sai alkunsa. Varsinaista kirjan julkaisua en koskaan vakavissani harkinnut, koska ruotusotilasasiat ovat monimutkaisia, sotilaskäytännöt ovat olleet vaihtelevia eri alueilla ja eri aikakausina ja yksinkertaisesti asiantuntemus ei riitä yksityiskohtien hallitsemiseen. Pitkään pohdin myös sitä, kannattaako edes vaivautua kirjoittamaan jatkuvan lisäämisen ja viilaamisen alaista asiaa kirjan muotoon vai pitäisikö käyttää modernimpia ja yhteistyöhön perustuvia verkostoratkaisuja. Tällöin olisi helppo oikaista asiavirheitä ja tehdä muita lisäyksiä aina, kun uutta tietoa löytyy. Asia ei ole kuitenkaan edennyt mihinkään.

Olen joka tapauksessa tullut siihen johtopäätökseen, että suurta vaivannäköä ei pidä jättää omiin tietokantoihin lojumaan toisten selvitettäväksi. Oma pappani, kotiseutuneuvos Matti Juntila, keräsi koko ikänsä tietoa niin, että sitä on nykyisin monessa paikassa: Vihannin kotiseutuyhdistyksen arkistossa, Oulun maakunta-arkistossa, Vihannin kirjastossa, Suomen kirjallisuusseuran arkistossa, itselläni ja muualla oman perheen huostassa. Hän ei kuitenkaan itse kyennyt niitä sen aikaisilla välineillä järjestelemään suuremmiksi kokonaisuuksiksi, vaan ne jäivät suurimmaksi osaksi ilman yhtenäistä järjestystä. Onneksi hän kuitenkin oivalsi varhain, että asiat pitää laittaa hyvissä ajoin muistiin ennen kuin kukaan ei tiedä niistä enää mi-

tään. Näiden pohjalta syntyivät sitten myöhemmin lukuisat tarinat eri kirjoihin ja sanomalehtiin.

Kirjaan olen koonnut oman sotilastorpan lisäksi tiedot Saloisten pitäjän ruotusotilaista ja sotilastorpista. Lähtölaukaus tähän tuli Ilpo Kojolan vastaavanlaisesta selvityksestä Kala- ja Pyhäjoen pitäjien alueelta. Nyt on sitten kasassa kaikki tiedot Pohjanmaan jalkaväkirykmentin Pyhäjoen komppanian ruotusotilaista ja sotilastorpista. Jotta mukaan tulee alueellista vertailtavuutta, otin mukaan myös varsinaisen kotiseutuni Kemijärven ruotusotilaat Pohjanmaan jalkaväkirykmentin Kemin komppaniasta. Se toi tullessaan myös harvemmin käsitellyn aiheen Itä-Lapin knihtikontrahdista ja siihen liittyvästä Kuusamon komppaniasta. Tällä tavalla tuli lisäys myös Hannu Romppaisen kirjaan Kuninkaallinen Kajaanin pataljoona. Ajallista vaihtelua edustaa myös katsaus Krimin sotaan ja sen jälkeen käyttöön otetun ruotujakojärjestelmän kirjaviin vaiheisiin. Sotilasyksiköiden päällystää ja heidän virkataloja kirjassa ei juurikaan esitetä, vaan pääpaino kohdistuu tavallisiin ruotusotilaisiin.

Itse en harrasta sukututkimusta, vaan kiinnostus on kohdistunut erityisesti paikalliselle tasolle: ketä missäkin talossa on asunut, mistä he tulivat, mihin he ovat menneet ja minkä takia, miten he ovat elelleet ja mitä tarinoita heihin liittyy. Tästä syystä olen linkittänyt tarkastelun lähtökohdan, oman sotilastorpan, osaksi paikallista kyläyhteisöä. Kirjassa olen tuonut esiin pääteemojen ohella myös niihin liittyviä sivuteemoja. Tavoitteena on ollut tehdä kirjasta mahdollisimman monipuolinen, joka tarjoaa eri lukijakunnille laajempia ulottuvuuksia. Sisällöltään se vastaa tämän hetkistä näkemystä, joka saattaa jatkossa hieman muuttua, mikäli uutta aineistoa löytyy. Kirja on toteutettu puhtaasti omista lähtökohdista ilman minkään organisaation tukea.

Lopuksi esitän kiitokset Ilpo Kojolalle ja Hannu Romppaiselle, jotka ovat jakaneet kiitettävästi tietoa ruotusotilaista. Ystävällistä tulkinta-apua olen saanut myös Suomen kielen, suomalais-ugrilaisten ja pohjoismaisten kielten ja kirjallisuuksien laitoksen professori Hanna Lehti-Eklundilta vanhojen ruotsinkielisten sanojen tulkinassa. Lisäksi on muistettava myös Oulun maakunta-arkiston avuliasta henkilöstöä, joka on jaksanut juoksennella aineistojen perässä. Itseäni sen sijaan voisin syyttää nuoruuteni tarvelemisesta, mutta on tämä sen arvoista ollutkin!

Tämä kirja on tarkoitettu kunnioitukseksi papan elämäntyötä kohtaan ja samalla vastaus hänen pohdintoihinsa ruotusotilaista ja heidän elämästään.

Omassa sotilastorpassani 16.8.2016

Jouko Narkilahti

JOHDANTO

Saatuani sotilastorpan omistukseeni vihantilaiselta papaltani kotiseutuneuvos Matti Junttilalta eli Museo-Matilta vuonna 1993 aloin kiinnostua enemmän tähän paikkaan liittyvästä asutushistoriasta. Toki olin kuullut niitä jo aikaisemmin papan kertomana mm. tarinan torpassa asuneesta sotilas Widjebomista, joka oli ollut niin pitkään sotaretkellään, että hänen uskottiin jääneen sille tielleen. Yllättäen hän kuitenkin palasi takaisin täysin terveenä ja asettui asumaan poikansa perustamaan Haapakankaan uudistaloon, josta tuli myöhemmin mummoni kotitalo.

Kyselyäni Museo-Matilta sotilastorpan entisiä asukkaita hän ei tiennyt niistä enempää, kuin mitä muisti tai oli kuullut. 1800-luvun asioista hänellä ei ollut mitään tietoa puhumattakaan 1700-luvusta em. perimätietoa lukuun ottamatta. Yllätyin siitä, että hänellä ei ollut tietoa tuon enempää, vaikka hän oli koko ikänsä kuunnellut ja tallentanut satoja tarinoita vanhoilta ihmisiltä. Pappa kyllä toisinaan pohdiskeli, keitä ne sotilaat mahtoivat ollakkaan, mutta varsinaisia arkistotutkimuksia hänellä ei ollut juurikaan mahdollisuutta tehdä. Tästä alkoikin omalla kohdallani yksityiskohtainen selvitystyö, joka venyi ja laajeni tiedon karttuessa yhä laajempiin mittasuhteisiin. Koukkuun jää nykyään näköjään muullakin tavalla kuin katselemalla törkysarjoja. Itse asiassa tämän kirjan ilmestymisestä voi kiittää nimenomaan huonoa televisiotarjontaa!

Kaiken lähtökohtana oli siis oman torpan historian selvitystyö 1730-luvulta lähtien. Aika kului Oulun Maakunta-arkistossa selaten henki- ja rippikirjoja, sotilasrullia, erilaisia katselmuspöytäkirjoja, kauppakirjoja, perunkirjoja, maakirjoja ja oikeastaan kaikkea, mikä vähänkin saattoi tuoda lisätietoa torpan historiasta. Yksittäisen talon tai mökin tarkasteleminen jää usein kovin suppeaksi ja vähitellen tulikin tarve tarkastella asioita laajemmasta näkökulmasta. Näin sai alkunsa torpan lähitalon, Myllylän, ja samalla koko Myllyperä-Perukan talojen vaiheiden selvittäminen. Tällä tavalla torpan saattoi asemoida osaksi suurempaa kyläyhteisöä, mikä on tuonut mukanaan paljon mielenkiintoista lisätietoa. Siinä samalla alkoi joitakin vanhoja perimätietoja loksahdella kohdilleen tosiasioiden kanssa. Näyttää siltä, että ne ovat usein ajatukseltaan oikeaan osuvia, vaikka niissä saattaa epätarkkuuksia tai ajan tuomia vääristymiä esiintyäkin.

Selvitystyöni ei kuitenkaan rajoittunut pelkästään asutushistorian tarkastelemiseen. Sotilastorppa muistutti koko ajan mielenkiintoisesta ja erikoisesta ammattikunnasta, nimittäin ruotusotilaista ja niiden elämästä. Ja juuri sopivasti heistä löytyy kattavia sotilasluetteloita eli -rullia, joihin on koottu vuosikymmenien aikana yksityiskohtaisia tietoja, joihin ei yleensä tavanomaisessa sukututkimuksessa törmää. Valitettavasti ne eivät olleet mitenkään yhtenäisessä järjestyksessä, vaan tiedot olivat pieninä palasina siellä täällä. Kattavan kuvan saamiseksi kaikki rullat oli käytävä läpi ja järjesteltävä tiedonmuruset aikajärjestykseen. Nykyisin se onnistuu kätevämminkin hyvien verkostomateriaalien ansiosta. Tarkasteleman sotilaat kuuluivat aikanaan Pohjanmaan jalkaväkirykmenttiin, joka aloitti toimintansa ruotujakoisena vuonna 1733. Saloisten sotilaat kuuluivat ko. yksikön Pyhäjoen komppaniaan.

Vihannin kokemukset innostivat myös tarkastelemaan oman kotiseutuni talojen historiaa Kemijärveltä. Onhan sekin vanhaa asutusaluetta, jossa monet sukupolvet ovat eläneet maatalousyhteiskunnassa jo vuosisatojen ajan. Samalla heräsi kiinnostus myös sikäläisiä ruotusotilaita ja sotilastorppia kohtaan. Aluksi nekin kuuluivat Pohjanmaan jalkaväkirykmenttiin, mutta liittyivät myöhemmin knihtikontrahdin myötä Kuusamon komppaniaan, joka taas kuului Kajaanin pataljoonaan. Selvitystyö osoittautui kuitenkin paljon haasteellisemmaksi kuin Saloisten pitäjän kohdalla. Tietolähteet olivat huomattavasti rajoittuneemmat ja erikoiset sotilasorganisaatiojärjestelyt vain pahensivat asiaa. Toisaalta se osoittautui mielenkiintoiseksi salapolisityöksi ja avasi uuden näkökulman ruotusotilaiden historiassa tuoden mukavaa vertailtavuutta muualla maassa vallinneeseen käytäntöön nähden.

Tässä kirjassa pyrin tuomaan asiat esiin kolmena pääkohtana: Saloisten, Kemijärven ja Kuusamon pitäjien ruotusotilaat ja sotilastorpat sekä oman sotilastorpan historia. Perusasioista muodostan vain yleiskuvan ja varsinaisessa asiassa mahdollisimman paljon yksityiskohtaisia tietoja. Pyrin myös välttämään liian laajan kirjallisuuden hyväksi käyttämistä turvautumalla vain paikallisiin selvityksiin. Lisätiedon haaliminen laajasta kirjavaliokimasta johtaa helposti virheelliseen yleistämiseen, jossa monet yksityiskohdat eivät sovi yhteen paikallisten tosiasioiden kanssa. Käytännöissä kun näyttää olevan vaihtelua riippuen siitä, miten pitäjän johtavat viranhaltijat saattoivat sääntöjä toteuttamaan.

Kirjallisuuslähteissä tärkeimmät teokset ovat Raahan tienoon, Siikajoen, Kuusamon, Sallan ja Kemijärven historiat. Hyviä sotilaskirjoja ovat Roudasmaan Pohjan prikaatin historia, Partasen Suomalainen sotilas, Kojolan Kala- ja Pyhäjokilaaksojen ruotusotilaat ja Romppaisen Kuninkaallinen Kajaanin pataljoona. Näistä löytyy tarkempia yksityiskohtia mm. keskeisistä sotilaskomennuksista ja sodista. Arkistolähteitä ovat erilaiset sotilasrullat, katselmukset, kirkonkirjat, henkikirjat, perunkirjat ym. vähäpätöisetkin luettelot, jotka saattavat tuoda jonkin pienen lisävinkin selvitystyön eteenpäin viemiseksi. Pöytäkirjakäännöksiä ja muita pikkutietoja on kirjassa mukana runsaasti, koska juuri nämä tiedot edustavat sen aikaista "valokuvaa".

Kirjassa olen pyrkinyt tuomaan rohkeasti esiin myös omia havaintoja ja päätelmiä juuri näiden pikkuasioiden pohjalta.

Selvitystyössä on keskitytty aikakauteen ruotujakojärjestelmän käyttöönotosta Pohjanmaalla vuodesta 1733 lähtien. Mukana on myös jonkin verran tietoja naapuripitäjien sotilaista, koska sotilasorganisaatiot ja niiden alueelliset rajat ovat muuttuneet ajan mittaan. Täysin kattavaa sotilasluetteloa on mahdoton esittää, koska kaikista sotilaista ei ole ehtinyt jäädä merkintää luetteloihin ja joitakin yksittäisiä tuntemattomia sotilaita ei ole voinut kohdistaa mihinkään. Jopa kokonaisista sotilasyksiköistä ei ole seikkaperäisiä luetteloita olemassa. Toisaalta lukijat voivat itsekin täydentää luetteloa omien selvitystensä pohjalta ja jatkaa yksityiskohtien tutkimista itseään kiinnostavan henkilön kohdalla. Tällöin olisi aina hyvä varmistaa esitetyt tiedot alkuperäisistä lähteistä, koska tulkinnat ovat toisinaan epävarmoja kirjurien harakanvarpaita selviteltäessä.

Henkilö- ja asumistietojen lisäksi kirja tuo esiin paljon nimistöhistoriaa asiasta kiinnostuneille henkilöille. Nimet ovat usein sidoksissa paikkaansa, joten ne voivat antaa arvokasta tietoa paikallishistoriasta. Lisäksi niiden avulla on mahdollista löytää entisten sotilastorppien sekä niihin liittyvien peltojen ja niittyjen paikat. Koska kirjureiden suomen kielen kirjoitustaito on ollut puutteellinen, kaikkia nimiä ei aina ole yritettykään ”kääntää” nykykieleksi, vaan ne on kirjoitettu tekstin sekaan virheineen. Vierastan myös henkilönimien suomentamista, koska sillä aiheutettaisiin haittaa silloin, kun joku sattuu tietämään ko. henkilön oikean kutsumanimen. 1800-luvun lopun ensimmäiset suomenkieliset kirkonkirjat osoittavat, miten runsas nimistö todellisuudessa on ollut käytössä. Ruotsinkieliset nimet olivat aikaisemmin vain pääluokkia, joihin suomenkieliset nimet pyrittiin sijoittamaan. Nimien vapaa suomennos on johtanut melkoiseen sekamelskaan, joka on nähdäkseni jo aiheuttanut vahinkoa monissa tapauksissa.

Tietokirjan kokoamistyö jää usein kesken, koska tiedon kerääminen on monesti tuuristakin kiinni. Erilaisia kommentteja tai kysymyksiä voi toki esittää tekijälle kokonimellä osoitteeseen @nic.fi. Myös muita käsiteltyyn aiheeseen liittyviä ja talentamisen arvoisia tietoja otetaan kiitollisuudella ja luottamuksella vastaan. Omat muistiinpanoni päätynevät sitten aikanaan Matti Junttilan perhearkistoon Oulun maakunta-arkistoon.

Kirjassa käytettyjä ruotsinvallan aikaisia mittayksiköitä

Vetomittoja

- kannu = 2,6 l
- kappa = 4,58 l
- tynnyri (terva) = 125 l
- tynnyri (vilja) = 165 l

Painomittoja

- naula = 425 g
- leiviskä = 8,5 kg
- kippunta = 170 kg

Pituusmittoja

- tuuma = 2,47 cm
- kortteli = $\frac{1}{2}$ jalkaa = 6 tuumaa = 14,8 cm
- jalka = 12 tuumaa = 29,7 cm
- kyynärä = 2 jalkaa = 59,4 cm
- syli = 3 kyynärää = 178 cm
- peninkulma (pk) = 10 680 m

Pinta-alamittoja

- kapanala = 1,54 aaria
- tynnyrialaa = 32 kapanalaa = 0,494 ha. Tynnyrillinen siemenviljaa siis riitti tämän suuruiselle kylvöalalle. Ohralla ja rukiilla oli hieman eri suuruinen pinta-ala, mutta olivat kuitenkin hyvin lähellä toisiaan.

Heinämittoja

- ruko = heinäkasa
- heinähäkki = 10 rukoa
- parmas = n. 400 kg
- kesäkuorma = $\frac{1}{2}$ parmasta
- talvikuorma = 4 parmasta

Rahoja

- hopeataalari = 3 kuparitaalaria (kt), kt jaettiin 32 äyriin ja äyri 24 penninkiin.
- hopeariksi eli riikintaalari (v. 1776) = 6 hopeataalaria, hopeariksi jaettiin 48 killinkiin ja killinki 12 runstyykkiin.

Talon koko

- manttaali = Verotusyksikkö, joka määräytyi maatalan pinta-alan, viljavuuden ja muiden nautintaoikeuksien mukaan. Tavallisesti se oli $\frac{1}{16}$ – $\frac{1}{4}$ manttaalia.

Kirjassa käytettyjä lyhenteitä eri asiakirjoista

r: = sotilaan rippikirjamerkintä yleensä oman sotilastorpan kohdalla

s: = sotilaan lapsen syntymäkirjamerkintä

v: = sotilaan vihkikirjamerkintä

k: = sotilaan kuolinkirjamerkintä

h: = sotilaan vaimon tai muun perheenjäsenen henkikirjamerkintä

i: = sotilaaksi kelpaava irtolainen v. 1812

RUOTUJAKOJÄRJESTELMÄ

Taustaa

Suomalaisilla miehillä oli jo keskiajalla maalakeihin perustuva velvollisuus tarttua aseisiin, mikäli se oli maanpuolustuksen kannalta välttämätöntä. Kun Ruotsi aloitti tavoitella suurvalta-asemaa Euroopan sotanäyttämöillä, laajennettiin järjestelmällinen väenotto koskemaan koko valtakuntaa 1620-luvulla. Lappi ja Kainuu oli vapautettu siitä, mutta vanha asevelvollisuus oli siellä edelleen voimassa. Erityisen raskaat väenotot olivat kolmikymmenvuotisen sodan (1618 – 1648) aikana. Sama talo joutui tuolloin luovuttamaan sotilaan jopa 1 – 7 vuoden välein. Väenotto tapahtui siten, että aika ajoin kaikki täysi-ikäiset ja terveet miehet kutsuttiin katselmukseen, jossa valittiin asepalvelukseen tarpeellinen määrä henkilöitä. Yhteiskunnan kannalta oli tärkeää, että väenotto ei aiheuttanut kohtuuttomia rasituksia taloille ja niiden veronmaksukyvyille. Tämän takia sotilaisiksi pyrittiin valitsemaan miehiä ensisijaisesti suurista taloista tai jo taloudellisesti ennestään heikoista sellaisista¹. Myös irtolainen väestö pyrittiin sijoittamaan yhteiskunnan kannalta hyödyllisempiin sotilastehtäviin. Väenotto perustui ruotuihin, jotka olivat alueesta riippuen kymmenen tai kahdenkymmenen miehen tai talon ryhmiä. Periaate oli se, että sotilaaksi otettiin yksi mies kustakin ruodusta. Aluksi se perustui mieskohtaiseen, mutta vuodesta 1642 lähtien talokohtaiseen ruodutukseen. Se poikkesi kuitenkin monissa käytännöissä huomattavasti myöhemmin käyttöön otetusta ja myös taloihin perustuvasta ruotujaosta, joten sekaannuksen välttämiseksi sitä kutsutaan joskus vanhaksi ruodutukseksi.²

Käytännössä väenottojen todellisuus oli muuta, kuin mitä säännöt määräisivät. Sotaväkeen olisi pitänyt kirjata sopivin henkilö sotapalveluksen näkökulmasta, mutta koska valmistelutyössä paikallisten viranomaisten rooli oli keskeinen, heillä oli mahdollisuus suojella omia mielitiettyjään ja edesauttaa ei-toivotun aineksen joutumista sotapalvelukseen. Pahimpina sota-aikoina miehiä saatettiin valita myös kaavamaisesti henkikirjoista, esim. joka viides mies saatettiin merkitä sotilasrulliin. Karkaaminen oli yleistä ja kulkutaudit raivosivat epähygieenisissä oloissa niin rin-

tamalla kuin varuskunnissa joten rivit harvenivat nopeasti. Myös lahjontaa tiedetään käytetyn eripuolilla Suomea. Ajan mittaan ajauduttiin ns. sijaisjärjestelmän käyttöön, missä ”lahjusrahat” joutuivat sinne, minne niiden kuuluikin: sotapalvelukseen vapaaehtoisesti halukkaille miehille eikä paikallisille virkamiehille. Tämäkin johti vähitellen hankaluuksiin. Vapaaehtoisia oli vaikea löytää ja vähäisten sellaisten kohdalla hinnat saattoivat karata käsistä. Sotilaan vaatima palkkio saattoi nousta peräti maatilain hinnan tasolle. Pahimmillaan järjestelmä johti lasten hyväksikäyttöön eli kasvattilasten värväämiseen tulevaa sotapalvelua varten jopa hyvinkin kaukaa toiselta puolelta Suomea.³

Talvella pidetyn väenottotilaisuuden jälkeen keväällä pidettiin katselmus, jossa sotilaat kirjattiin Pohjanmaan jalkaväkirykmentin sotilasluetteloihin eli -rulliin. Sen jälkeen miehet kuljetettiin laivoilla varuskuntiin koulutettavaksi. Näitä oli pitkin Itämeren rannikkoa Inkerinmaalta Saksaan. Sotilaaksi ryhtyminen tiesi siis lähtöä pois omalta kotiseudultaan kaukasiinkin kohteisiin eurooppalaisille sotänäyttämöille ja monien kohdalla lopullisesti. On arvioitu, että Ruotsin suurvaltakaudesta vuosina 1617 – 1721 kuoli n. 110 000 suomalaista sotilasta eli n. 1 058 miestä vuosittain yli sadan vuoden ajan⁴. Jos oletetaan, että suomalaisten keskimääräinen lukumäärä oli tuolloin n. 400 000, niin väestötappiot olivat n. 0,3 % vuosittain. Nykyväkilukuun suhteutettuna se tietäisi 15 000 miehen tappioita vuosittain sadan vuoden ajan!

Kokonaisuudessaan vanha väenottotapa ei ollut ajan mittaan kovin käytännöllinen. Paikallinen väestö saattoi jopa muuttaa väliaikaisesti pois paikkakunnalta, kun väenottajat saapuivat paikalle. Muun muassa tämän epäkohdan poistamiseksi perinteinen värväys lopetettiin ja vastuu sotamiesten pestämisestä siirrettiin taloryhmille eli ruoduille. Tämän ns. ruotujakojärjestelmän idea oli siinä, että talot jaettiin suunnilleen yhtä suuriin taloryhmiin ja niiden tehtävänä oli etsiä keskuudestaan tai muualta sopiva mies sotilastehtäviin. Menettelytavalla itse asiassa virallistettiin monia sijaisjärjestelmän piirteitä. Aikaisempaan verrattuna muutos teki järjestelmästä myös kiinteämmän. Sotilaiden määrä vakinaistui, ruodut tulivat pysyviksi ja sotilaat saivat sotilastorpan asuttavakseen.

Pohjanmaalla suhtauduttiin aluksi negatiivisesti ruotujakojärjestelmään, koska sen katsottiin olevan liian suuri rasite väestökadosta ja epätasaisesta verotuksesta kärsivälle maakunnalle. Lopulta järjestelmä otettiin pakolla käyttöön, mutta vasta v. 1733, kun muualla Suomessa siihen siirryttiin jo 1600-luvun lopulla⁵. Ruotujakolaitoksen käytännön toiminnan organisointi oli maaherran vastuulla. Hän oli maakunnan korkein virkamies ja hänen tehtävänänsä oli huolehtia siitä, että sotalaitosta koskevia määräyksiä noudatettiin. Pohjanmaa oli kuitenkin alueeltaan hyvin laaja. Käytännössä vastuuta jaettiin pitäjakohtaisesti pikkuviranomaisille ja erilaisissa katselmuksissa saattoi olla mukana myös sotilashenkilöstöä. Varsinainen sotajoukkojen operointi oli sotilaspäällystön vastuulla.

Sukututkijat törmäävät usein omissa selvityksissään entisiin ruotusotilaisiin, joista tietoa on saatavilla kovin hajanaisesti. Ne avaavat kuitenkin tutkimukseen aivan uudenlaisen näkökulman. Harvemmin löytyy niin yksityiskohtaista tietoa entisajan ihmisistä ja heidän elinympäristöstään.

Keitä ruotusotilaat olivat, miten he elivät ja mitä heille tapahtui linnoitustöissä tai sotakomennuksilla? Tässä kirjassa näitä kysymyksiä pyritään valottamaan yksityiskohtaisten asiakirjadokumenttien valossa. Alueellisesti tarkastelu koskee Pohjanmaan jalkaväkirykmentin Pyhäjoen komppanian ja Kajaanin pataljoonan Kuusamon komppanian ruotusotilaita ja sotilastorppia vuodesta 1733 lähtien. Paikallisesti tarkastelu koskee Saloisten, Kemi-järven, Kuolajärven ja Kuusamon alueita sivuten välillä myös naapuripitäjiä. Kaiken tarkastelun lähtökohtana on kirjoittajan oma sotilastorppa, jonka asukkaat ja historia tulee samalla esitellyä osana laajempaa kyläyhteisöä. Kirjassa sivutaan myös rakennushistoriaa ja yhä suosituimmaksi tullutta metallinetsintää, joten monipuolisia teemoja on tarjolla kytkettynä kuitenkin entisiin ruotusotilaisiin ja sotilastorppiin.

BoDTM
BOOKS on DEMAND